

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології

На правах рукопису

МОСЕЙКО АНЖЕЛА ГЕННАДІЇВНА

**СТАНОВЛЕННЯ Я-ОБРАЗУ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ
ПРОЦЕСУ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Спеціальність: 053 «Психологія»
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

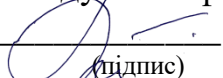
Науковий керівник:
**КОВАЛЕНКО Тетяна
Юріївна,**
доктор психологічних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 8 від 27.12.22

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Дніпро, 2023

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра психології
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

 Людмила ПРИСНЯКОВА

«10» лютого 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
МОСЕЙКО АНЖЕЛИ ГЕННАДІЇВНИ**

1. Тема роботи: «Становлення я-образу особистості у контексті процесу етнонаціональної самоідентифікації».
2. Науковий керівник роботи: доктор психологічних наук, професор кафедри Коваленко Тетяна Юріївна. Затверджені наказом вищого навчального закладу від «29» жовтня 2022 року № 4
3. Строк подання роботи на кафедру: 14.02.2023р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: дослідження особливостей національної ідентифікації та ролі цього процесу у становленні Я-образу особистості у підлітковому й юнацькому віці.
5. Завдання кваліфікаційної роботи
 - провести теоретичний аналіз феномену національної ідентифікації сучасних підлітків та юнацтва, розкрити джерела, структуру та чинники становлення їх я-образу в процесі етнонаціональної ідентифікації;
 - експериментально дослідити особливості процесу становлення я-образу особистості як суб'єкта національної спільноти;
 - дослідити відмінності процесу національної ідентифікації та їх впливу на структуру я-образу особистості;
 - визначити психологічні умови оптимізації процесу ідентифікації індивіда зі своїм етносом (нацією) та формування відповідного я-образу.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ	Жовтень 2022 р.	виконано
2.	I Розділ	Листопад 2022 р.	виконано
3.	II Розділ	Грудень 2022 р.	виконано
4.	III Розділ	Січень 2023 р.	виконано
5.	Робота в цілому	Лютий 2023р.	виконано

Науковий керівник _____

Тетяна КОВАЛЕНКО

Здобувач вищої освіти _____

Анжела МОСЕЙКО

Дата видачі завдання 29.09.2022 р.

АНОТАЦІЯ

Мосейко А.Г. Становлення я-образу особистості у контексті процесу етнонаціональної самоідентифікації / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 Психологія (освітньо-професійна програма «Психологія». ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2023.

Зміст анотації

Однією з найфундаментальніших проблем у вивченні особистості є вивчення механізмів і наслідків процесу самовизначення людини в його соціальному просторі, в різних спільнотах, що є об'єктом постійної уваги дослідників - представників багатьох суспільних наук: культурологія, етнографія, політологія, соціологія, соціальна психологія та етнопсихологія. Увага вчених до цієї проблеми зумовлена тим, що самовизначення індивіда в різних групових утвореннях є центральним моментом в процесі формування, формування і розвитку індивіда.

Кожна людина об'єднується з багатьма групами протягом всього свого життя, ставши членом декількох спільнот, плодами ідентифікації з якими виникають численні ідентичності, актуальність і значення яких варіюються відповідно до часу і ситуації. Їх сукупність становить повну соціальну ідентичність індивіда, в структурі якого поряд з іншими типами ідентичності важливе місце займає національна ідентичність. У різних ситуаціях вона відіграє більшу або меншу роль. Наприклад, у періоди добробуту, мирного розвитку суспільства національна ідентифікація займає друге місце, інші види соціальної ідентичності (професійна, освітня тощо) приходять першими у свідомості індивіда. Однак у періоди кризи та соціальної нестабільності класові, політичні, релігійні або, як і в наш час, національні інтереси стають актуальнішими, що пронизують життя окремих осіб та громад практично у всіх сферах діяльності.

Порушення соціальних стереотипів, зміна системи цінностей, соціальної структури суспільства - усі ці фактори зумовили виникнення кризи ідентичності особистості. Індивід за таких умов змушений адаптуватися до змін, що відбуваються в суспільстві, шукати своє місце в різних сферах життєдіяльності. Посилюється потреба людини в самовизначенні в системі соціальних зв'язків, починається пошук груп, які допомогли б індивіду відтворити цілісність та упорядкованість зруйнованого світу, вийти з кризи ідентичності, знайти відповідь на запитання "Хто Я?".

Останніми роками з'явилося багато нових груп, що претендують на цю роль, але вони не здатні успішно виконувати ціннісно-орієнтаційну та захисну функції для більшості людей. Тому в період зламу старої соціальної системи та побудови нового суспільства людина обирає як референтну групу більш стабільну та стійку спільноту. Як і в інших країнах, що переживають епоху гострої соціальної нестабільності, в Україні такими групами стали міжпоколінні групи – сім'я та етнос (нація).

Оскільки усвідомлення приналежності до певної нації відіграє дуже важливу роль у житті сучасної людини і має досить серйозний вплив на відносини між людьми (як на міжособистісному, так і міждержавному рівні) психологічне дослідження національної ідентифікації стає цілком зрозумілим. Серед багатьох питань, на які потрібно відповісти, є питання про психологічні причини зростаючого значення національної ідентичності в наш час, особливості трансформації ідентичності громадян, на які впливає зміна соціально-психологічного клімату в очолюваному суспільстві, Психологічні характеристики та чинники формування національної ідентичності у підростаючого покоління в багатоетнічній Україні.

Один із напрямків психологічних досліджень у цій галузі стосується проблеми формування самообразу людини як представника національної спільноти. Національний самообраз індивіда — це інтегрована форма самосвідомості, що виникає на певному етапі соціально-психологічного

розвитку людини внаслідок тривалого процесу саморозкриття (м.Ю. Боришевський). З'являється у вигляді поширеної ідеї про те, що людина має від себе як суб'єкт певної етнічно-національної спільності.

Національний самообраз індивіда, який утворюється внаслідок ідентифікації індивіда з національною спільнотою, виконує ряд важливих функцій, основною з яких можна вважати функцію регулювання поведінки індивіда у різних ситуаціях міжетнічної взаємодії. Усвідомлення власної національної приналежності та уявлення про себе як представника національної спільноти забезпечує оптимальну адаптацію суб'єкта до умов етнічного існування, умов багатоетнічної дійсності, дає змогу успішно здійснювати в процесі постійного співвідношення власних життєвих позицій, настанов, цінностей з вимогами і нормами цієї національної спільноти, з тим, як себе визначає людина.

Кількість досліджень, присвячених вивченню особливостей етнонаціональної ідентифікації підростаючого покоління, поки що не можна вважати достатньою (М.І. Алексєєва, В.В. Антоненко, М.Й. Боришевський, О.М. Васильченко, О.М. Галкіна, П.І. Гнатенко, О.І. Донцов, К.В. Коростеліна, В.М. Павленко, О.І. Пенькова, Л.І. Пилипенко, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, В.Т. Циба, Н.О. Чуреєва, М.О. Шульга, Т.М. Яблонська). Проблема становлення Я-образу сучасної української молоді як суб'єкта національної спільноти залишається практично не розробленою.

З огляду на актуальність зазначеної проблеми та наявність “білих плям” у її розробці, ми зосередили свою увагу на вивченні процесу формування національної самосвідомості сучасної молоді України, зокрема, становленні Я-образу особистості як результату ідентифікації з національною спільнотою.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні психологічних особливостей формування національної ідентичності в процесі становлення Я-образу особистості та виявленні чинників, що впливають на процес усвідомлення школярами і студентами своєї належності до певної

етнонаціональної спільноти в сучасних умовах становлення української державності.

Список публікацій здобувача:

1. Пріснякова Л. М., Мосейко А. Г. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 179 -183. The 9th International scientific and practical conference “Eurasian scientific discussions” (September 25-27, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain.2022.301 р.

2. Мосейко А.Г. ПРОБЛЕМИ ХАРАСМЕНТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ТА ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ. Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах: матер. III Всеукр. форуму (Дніпро, 10 лют. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 191 с.

ABSTRACT

Moseyko A.H. The formation of the self-image of the individual in the context of the process of ethno-national self-identification / Qualification work for obtaining an educational degree "master" in the specialty 053 Psychology (educational and professional program "Psychology". VNPZ DSU, Dnipro, 2023.

Abstract content

One of the most fundamental problems in the study of personality is the study of the mechanisms and consequences of the process of self-determination of a person in his social space, in different communities, which are the object of constant attention of researchers - representatives of many social sciences: cultural studies, ethnography, political science, sociology, social psychology and ethnopsychology. The attention of scientists to this problem is due to the fact that the self-determination of the individual in different group formations is the central moment in the process of formation, formation and development of the individual.

Each person associates with many groups throughout his life, becoming a member of several communities, the fruits of identification with which arise numerous identities, the relevance and meaning of which vary according to time and situation. Their totality constitutes the complete social identity of the individual, in the structure of which, along with other types of identity, the state identity occupies a fundamental place. In different situations, it plays a greater or lesser role. For example, during periods of prosperity, peaceful development of society, state identification takes second place, other types of social identity (professional, educational, etc.) come first in the minds of the individual. However, in times of crisis and social instability, class, political, religious or, as in our time, national interests become more relevant, penetrating the lives of individuals and communities in almost all spheres of activity.

Violation of social stereotypes, changes in the system of values, the social structure of society - all these factors led to the emergence of an identity crisis. An

individual under such conditions is forced to adapt to the changes taking place in society, to look for his place in various spheres of life. A person's need for self-determination in the system of social ties is growing, the search for groups begins that would help the individual reproduce the integrity and orderliness of the destroyed world, get out of the identity crisis, and find the answer to the question "Who am I?".

In recent years, many new groups have emerged claiming this role, but they are not able to successfully fulfill the value-oriented and protective functions for most people. Therefore, in the period of a break in the old social system and the construction of a new society, a person chooses a more stable and sustainable community as a reference group. As in other countries experiencing an era of acute social instability, in Ukraine such groups have become intergenerational groups - the family and the ethnic group (nation).

Since the awareness of belonging to a particular nation plays a very important role in the life of a modern person and has a rather serious impact on relations between people (both at the interpersonal and interstate levels), the psychological study of national identification becomes quite understandable. Among the many questions that need to be answered, there are questions about the psychological reasons for the growing importance of national identity in our time, the features of the transformation of the identity of citizens, which are affected by the change in the socio-psychological climate in the led society, Psychological characteristics and factors in the formation of national identity among the younger generation of a multi-ethnic Ukraine.

One of the areas of psychological research in this area concerns the problem of the formation of a person's self-image as a representative of the national community. The national self-image of an individual is an integrated form of self-consciousness that arises at a certain stage of a person's socio-psychological development as a result of a long process of self-disclosure (M.Y. Boryshevsky). It arises in the form of a widespread idea that a person has from himself as a subject of a certain ethnically national community.

The national self-image of the individual, formed as a result of the identification of the individual with the national community, performs a number of important functions, the main of which can be considered the function of regulating the individual's behavior in various situations of interethnic interaction. Awareness of one's own nationality and self-image as a representative of the national community ensures the optimal adaptation of the subject to the conditions of ethnic existence, the conditions of multi-ethnic reality, allows you to successfully carry out in the process of constant correlation of your own life positions, attitudes, values with the requirements and norms of this national community, in order to how a person defines himself.

The number of studies devoted to the study of the peculiarities of the ethno-national identification of the younger generation cannot yet be considered sufficient (M.I. Alekseeva, V.V. Antonenko, M.Y. Boryshevskyi, O.M. Vasylchenko, O.M. Galkina, P. I. Hnatenko, O. I. Dontsov, K. V. Korostelina, V. M. Pavlenko, O. I. Penkova, L. I. Pylypenko, G. U. Soldatova, T. G. Stefanenko, V. T. Tsiba, N.O. Chureeva, M.O. Shulga, T.M. Yablonska). The problem of forming the self-image of modern Ukrainian youth as a subject of the national community remains practically undeveloped.

Considering the relevance of the mentioned problem and the presence of "white spots" in its development, we focused our attention on studying the process of forming the national self-consciousness of modern Ukrainian youth, in particular, the formation of the self-image of an individual as a result of

The scientific novelty of the work lies in determining the psychological features of the formation of national identity in the process of the formation of the self-image of the personality and identifying the factors influencing the process of awareness by schoolchildren and students of their belonging to an ethno-national community in the modern conditions of the formation of Ukrainian statehood.

List of publications of the acquirer:

1. Пріснякова Л. М., Мосейко А. Г. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 179 -183. The 9th International scientific and practical conference “Eurasian scientific discussions” (September 25-27, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain.2022.301 p.

2. Мосейко А.Г. ПРОБЛЕМИ ХАРАСМЕНТУ У ВИЩІЙ ОСВІТІ ТА ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ. Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах: матер. III Всеукр. форуму (Дніпро, 10 лют. 2022 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 191 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАКОРДОННИХ ВЧЕНИХ.....	22
1.1 Поняття, види, вікові особливості феномену ідентифікації.....	22
1.2 Психологічні підходи та теорії, їх особливості з досліджень ідентичності та ідентифікації.....	42
1.3 Соціальна та національна ідентичність.....	65
Висновки до розділу 1.....	78
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	81
2.1 Психологічні особливості підліткового віку	81
Висновки до розділу 2.....	98
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙ (СОЦІАЛЬНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ) В ПІДЛІТКОВОМУ ТА ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ...100	100
3.1 Обґрунтування моделі емпіричного дослідження та вибору методів і методик дослідження.....	100
3.2 Учасники емпіричного дослідження.....	109
3.3 Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	110
Висновки до розділу 3.....	137
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	140
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	142
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з найфундаментальніших проблем у вивченні особистості є вивчення механізмів і наслідків процесу самовизначення людини в його соціальному просторі, в різних спільнотах, що є об'єктом постійної уваги дослідників - представників багатьох суспільних наук: культурологія, етнографія, політологія, соціологія, соціальна психологія та етнопсихологія. Увага вчених до цієї проблеми зумовлена тим, що самовизначення індивіда в різних групових утвореннях є центральним моментом в процесі формування, формування і розвитку індивіда.

Кожна людина об'єднується з багатьма групами протягом всього свого життя, ставши членом декількох спільнот, плодами ідентифікації з якими виникають численні ідентичності, актуальність і значення яких варіюються відповідно до часу і ситуації. Їх сукупність становить повну соціальну ідентичність індивіда, в структурі якого поряд з іншими типами ідентичності важливе місце займає національна ідентичність. У різних ситуаціях вона відіграє більшу або меншу роль. Наприклад, у періоди добробуту, мирного розвитку суспільства національна ідентифікація займає друге місце, інші види соціальної ідентичності (професійна, освітня тощо) приходять першими у свідомості індивіда. Однак у періоди кризи та соціальної нестабільності класові, політичні, релігійні або, як і в наш час, національні інтереси стають актуальнішими, що пронизують життя окремих осіб та громад практично у всіх сферах діяльності.

Порушення соціальних стереотипів, зміна системи цінностей, соціальної структури суспільства - усі ці фактори зумовили виникнення кризи ідентичності особистості. Індивід за таких умов змушений адаптуватися до змін, що відбуваються в суспільстві, шукати своє місце в різних сферах життєдіяльності. Посилюється потреба людини в самовизначенні в системі соціальних зв'язків, починається пошук груп, які

допомогли б індивіду відтворити цілісність та упорядкованість зруйнованого світу, вийти з кризи ідентичності, знайти відповідь на запитання “Хто Я?”.

Останніми роками з’явилося багато нових груп, що претендують на цю роль, але вони не здатні успішно виконувати ціннісно-орієнтаційну та захисну функції для більшості людей. Тому в період зламу старої соціальної системи та побудови нового суспільства людина обирає як референтну групу більш стабільну та стійку спільноту. Як і в інших країнах, що переживають епоху гострої соціальної нестабільності, в Україні такими групами стали міжпоколінні групи – сім’я та етнос (нація).

Оскільки усвідомлення приналежності до певної нації відіграє дуже важливу роль у житті сучасної людини і має досить серйозний вплив на відносини між людьми (як на міжособистісному, так і міждержавному рівні) психологічне дослідження національної ідентифікації стає цілком зрозумілим. Серед багатьох питань, на які потрібно відповісти, є питання про психологічні причини зростаючого значення національної ідентичності в наш час, особливості трансформації ідентичності громадян, на які впливає зміна соціально-психологічного клімату в очолюваному суспільстві, Психологічні характеристики та чинники формування національної ідентичності у підростаючого покоління в багатоетнічній Україні.

Один із напрямків психологічних досліджень у цій галузі стосується проблеми формування самообразу людини як представника національної спільноти. Національний самообраз індивіда — це інтегрована форма самосвідомості, що виникає на певному етапі соціально-психологічного розвитку людини внаслідок тривалого процесу саморозкриття (М.Ю. Боришевський). З’являється у вигляді поширеної ідеї про те, що людина має від себе як суб’єкт певної етнічно-національної спільноти.

Національний самообраз індивіда, який утворюється внаслідок ідентифікації індивіда з національною спільнотою, виконує ряд важливих функцій, основною з яких можна вважати функцію регулювання поведінки індивіда у різних ситуаціях міжетнічної взаємодії. Усвідомлення власної

національної приналежності та уявлення про себе як представника національної спільноти забезпечує оптимальну адаптацію суб'єкта до умов етнічного існування, умов багатоетнічної дійсності, дає змогу успішно здійснювати в процесі постійного співвідношення власних життєвих позицій, настанов, цінностей з вимогами і нормами цієї національної спільноти, з тим, як себе визначає людина.

Кількість досліджень, присвячених вивченню особливостей етнонаціональної ідентифікації підростаючого покоління, поки що не можна вважати достатньою (М.І. Алексєєва, В.В. Антоненко, М.Й. Боришевський, О.М. Васильченко, О.М. Галкіна, П.І. Гнатенко, О.І. Донцов, К.В. Коростеліна, В.М. Павленко, О.І. Пенькова, Л.І. Пилипенко, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, В.Т. Циба, Н.О. Чуреєва, М.О. Шульга, Т.М. Яблонська). Проблема становлення Я-образу сучасної української молоді як суб'єкта національної спільноти залишається практично не розробленою.

З огляду на актуальність зазначеної проблеми та наявність “білих плям” у її розробці, ми зосередили свою увагу на вивченні процесу формування національної самосвідомості сучасної молоді України, зокрема, становленні Я-образу особистості як результату ідентифікації з національною спільнотою.

Мета роботи полягає у з'ясуванні особливостей національної ідентифікації та ролі цього процесу у становленні Я-образу особистості у підлітковому й юнацькому віці.

Об'єктом дослідження є процес формування Я-образу особистості як представника національної спільноти.

Предмет дослідження – становлення Я-образу особистості у контексті процесу етнонаціональної самоідентифікації.

Гіпотези дослідження:

Оскільки Я-образ інтегрує у своїй структурі уявлення особистості про себе у контексті найрізноманітніших цінностей, серед яких цінності

національні посідають одне з провідних місць, то його становлення й розвиток великою мірою зумовлюється процесом ідентифікації з нацією.

Національна ідентичність є однією з найважливіших складових структури соціальної ідентичності сучасної людини, оскільки вона задовольняє базові потреби особистості: потребу в самозбереженні, самоствердженні, самовираженні, у захисті з боку оточуючих та докорінну потребу особистості належати до соціуму, відчувати себе часткою суспільства, певної референтної групи.

У відповідності з поставленою метою та гіпотезами ми сформулювали наступні **завдання** свого дослідження:

5) Провести теоретичний аналіз феномену національної ідентифікації сучасних підлітків та юнацтва, розкрити джерела, структуру та чинники становлення їх Я-образу в процесі етнонаціональної ідентифікації.

6) Експериментально дослідити особливості процесу становлення Я-образу особистості як суб'єкта національної спільноти.

7) Дослідити відмінності процесу національної ідентифікації та їх впливу на структуру Я-образу особистості.

8) Визначити психологічні умови оптимізації процесу ідентифікації індивіда зі своїм етносом (нацією) та формування відповідного Я-образу.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: основи генетичної психології (С.Д. Максименко), психологічні концепції, що розкривають зміст та структуру самосвідомості, особливості формування Я-образу особистості, становлення її ідентичності (Р. Бернс, М.Й. Боришевський, Е. Еріксон, І.С. Кон, Г.С. Костюк, В.В. Столін, П.Р. Чамата, І.І. Чеснокова), соціально-психологічні концепції та положення про сутність етнічної, національної самосвідомості та свідомості (М.І. Алексеєва, М.Й. Боришевський, І.С. Кон, В.П. Левкович, Н.Г. Панкова, Е.Д. Сміт, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, В.Ю. Хотинець, М.-Л.А. Чєпа, В.О. Ядов),

етнографічні та соціологічні теорії, що розкривають сутність та структуру етнічної свідомості та самосвідомості людини (Ю.В. Арутюнян, Ю.В. Бромлей, А.Ф. Дашдаміров, Л.М. Дробіжева, А.А. Кожанов, В.І. Козлов, П.І. Кушнер, В.В. Піменов, М.І. Пірен, К.В. Чистов), етнічну та національну ідентичність (Г.О. Балл, П.І. Гнатенко, Н.М. Лебедєва, В.М. Павленко, С.О. Таглін, М.О. Шульга, М. Barret, Н. Tajfel, J.C .Turner та ін.).

Для реалізації мети й розв'язання поставлених завдань дослідження були використані наступні **методи**:

теоретичний аналіз наукової літератури щодо об'єкту дослідження, загальнопсихологічні методи (спостереження, інтерв'ю, бесіди, контент-аналіз творів респондентів, анкетування, особистісні опитувальники, шкали самооцінки),

Наукова новизна роботи полягає у визначенні психологічних особливостей формування національної ідентичності в процесі становлення Я-образу особистості та виявленні чинників, що впливають на процес усвідомлення школярами і студентами своєї належності до певної етнонаціональної спільноти в сучасних умовах становлення української державності.

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні та поглибленні психологічних знань і уявлень про сутність формування національної ідентичності в підлітковому та юнацькому віці, у розкритті умов і особливостей становлення Я-образу особистості як представника певної національної спільноти, у висвітленні динаміки процесу національної ідентифікації особистості та її регіональних відмінностей.

Практичне значення роботи. Установлені в процесі дослідження факти й сформульовані на їх основі психологічні висновки щодо засобів оптимізації процесу національного самовизначення молоді можуть бути покладені в основу рекомендацій, спрямованих на забезпечення умов, що сприяють формуванню в підлітків та юнацтва гармонійно розвинутої національної самосвідомості та підвищенню ефективності процесу

усвідомлення школярами себе як представника певної національної спільноти.

Особистий внесок здобувача:

Полігоном дослідження являється ВНЗ і загальноосвітні середні школи м. Дніпра.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та практичного з емпіричними дослідженнями), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури і додатків.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, світогляд, образ, сила волі, індивідуальність.

ВИСНОВКИ

Як згадувалося вище, до недавнього часу поняття «ідентичності» практично не використовувалося у вітчизняній науці, воно не було предметом теоретичних або емпіричних досліджень. Ця концепція не знайшла ні в психологічних, ні культурних словниках, ні в монографіях, підручниках чи журнальних публікаціях. Лише в останні роки вона почала з'являтися на сторінках психологічних журналів, при цьому залишається чужим і мало зрозумілим переважній більшості читачів. Ідентичність — психологічне сприйняття людиною свого «я», що характеризується суб'єктивним почуттям його індивідуальної ідентичності та цілісності, ідентифікація людини від себе (частково свідомої, частково неусвідомленої) з певними типологічними категоріями.

Наукові дослідження вирізняють:

- 1) соціальна ідентичність (ідентифікація з соціальним положенням або статусом);
- 2) групова ідентичність (ідентифікація себе з іншою спільнотою);
- 3) етнічна ідентичність (ідентифікація з певною етнічною групою);
- 4) культурна ідентичність (ідентифікація з культурною традицією).

Ідентифікація охоплює динамічний та процедурний аспекти формування ідентичності. Поняття ідентифікації було введено з Фрейдом. Питання ідентифікації виникло на основі фізіопатологічного спостереження і потім поширилося на «нормальне» духовне життя. З.Фрейд бачив ідентифікацію як спробу дитини (або слабкої людини) взяти владу від свого батька, матері (або лідера) і тим самим зменшити його відчуття страху навколишнього світу.

Поняття «ідентифікація» активно використовувалося неофрейдинами.

Слід розрізняти плутанину, характерну для періоду кризи ідентичності та дифузю ідентичності як клінічного синдрому. Дифузний синдром ідентичності обумовлений нездатністю інтегрувати «хороший» і «поганий» аспекти самого себе і є характерною рисою бордеринної особистості. Для встановлення диференційного діагнозу між кризами ідентичності та

дифузією ідентичності в підлітковому віці та молодому дорослому віці, на основі підходу о.Кернберга, пропонуються наступні характеристики: Здатність відчувати провину за агресивну поведінку; щире бажання виправити її наслідки; здатність встановлювати тривалі неексплуататорські стосунки з друзями, вчителями або іншими дорослими; а також більш-менш реалістичну оцінку глибинних рис цих людей; ціннісна система, що постійно розширюється і поглиблюється. Результати нашого дослідження показали специфіку ідентичності та ідентифікації особистості.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що мета дослідження була досягнута, всі дослідницькі завдання були виконані і гіпотеза дослідження була підтверджена.

Дослідження слід порівняти з результатами з інших регіонів України. Тільки в цьому випадку дослідження будуть завершені і розкривають особливості кожного регіону у формуванні національної та соціальної ідентичності.